Sparebankene har bidratt til den særegne norske kapitalismen:

Skapte demokrati

Det norske lokaldemokratiet ville ikke vært det samme uten sparebankene, mener forsker.

LOKALT: Et rolig øyeblikk i Nes Sparebank i Hedmark i 1943. Norske sparebanker har vært viktig for utviklingen av norsk demokrati, hevder forsker i ny bok. FOTO: BILDER FRA BOKA

HISTORIE

Av Dag Eivind Undheim Larsen

– Sparebankene har bidratt til desentralisering av makt og næringsliv i Norge, sier Lars Thue, forsker ved Handelshøyskolen BI.

Han har sett nærmere på rollen sparebankene har spilt i det norske samfunnet og mener det har hatt en sentral betydning i utviklingen av det lokale demokratiet.

– Fram til 1960-tallet var det rundt 600 sparebanker i dette lille landet, og de har vært sentrale i formingen av den norske kapitalismevarianten, gjerne kalt «demokratisk kapitalisme».

Helt siden den første norske sparebanken så dagens lys en sommerdag i 1822, har de betydd mye for næringsutvikling og velferd for «folk flest», påpeker Thue.

– Sparebankene var lenge særlig viktige for landbruket og de landbruksrelaterte næringene, men etter hvert også for mange andre lokale og regionale, små og mellomstore bedrifter, sier Thue.

Han er aktuell med boka «Forandring og forankring», som tar for seg sparebankenes historie i Norge.

Lars Thue

Veldedighet

Det spesielle med sparebankene er at de er selveide institusjoner. De har ikke aksjonærer som krever utbytte, men bruker gjerne sitt overskudd på støttetiltak for lokal utvikling. Forretningsbankene er på sin side styrt av aksjonærdrevet finansvirksomhet.

– Etableringen av Norges første sparebank, Christiania Sparebank, var en del av en filantropisk veldedighetstanke. Tanken var at arbeidsfolk skulle ha noe å falle tilbake på i vanskelige tider, men det lå også et håp om at de skulle bli en mindre belastning for byens fattigkasse.

– *Hvor kom disse filantropiske ideene fra?*

– Både filantropien og dens koplinger til sparing og forsikring for de fattige, var ideer som sirkulerte blant borgere og embetsmenn i de fleste europeiske land fra slutten av 1700-tallet.

Sparebankenes far

Thue forteller at Christiania Sparebank og de andre tidlige sparebankene i Norge og Norden var organisert etter mønster av sparebanken Ruthwell i Skottland, grunnlagt i 1818 av Presten Henry Duncan, gjerne kalt «sparebankenes far».

Men det var ikke bare tanken om menneskets beste som motiverte sparebankbevegelsen.

– Borgerskapets ønske om å få ned fattigutgiftene og å oppdra og disiplinere arbeidsfolk var også sentralt. Det ble for eksempel vist til at ingen med sparebankbok hadde deltatt i de revolusjonære opptøyene i Frankrike i 1848, sier Thue.

Selv om ideen om et sparebankvesen kom fra Europa, har det vist seg at sparebankene har hatt lengre levetid her i landet enn andre steder.

– *Hva er grunnen til det?*

– Nå har Norge lenge hatt et mer omfattende og sterkere sparebankvesen enn land det er naturlig å sammenlikne med. Det har vært et samspill mellom det sterke lokalstyret i dette landet og sparebanknæringen.

Finansielle eventyr

Men til tross for den nøkterne sparebankkulturen i Norge, har også små, lokale banker latt seg friste ut på finansielle eventyr. På 1980-tallet bestemte ledelsen i Tromsø Sparebank at den skulle opprette kontor i Oslo. Dermed gikk banken på tvers av normer for sparebankvirksomhet, slik som å holde seg innenfor eget fylke og ikke konkurrere mot andre sparebanker.

– Det gikk riktig galt, sier Thue.

Han trekker fram den tidligere visedirektøren i Tromsø Sparebank, John Schjelderup Olaisen, som en mann som legemliggjorde tidsånden.

– Han var utdannet fra BI og en sterk pådriver for bankens offensive linje. Det viser noe av overmotet i jappetida. Nye folk kom inn i sparebankmiljøet og brøt med den forsiktige måten å drive bank på.

Fatal oslotur

Osloturen førte til at Tromsø Sparebank endte på randen av konkurs under bankkrisa på slutten av 1980-tallet. Banken ble til slutt reddet av Bankenes sikringsfond og etter hvert fusjonert inn i Sparebanken Nord-Norge.

– Å gjøre banken stor og omdanne den til aksjeselskap ble oppfattet som modernisering. Men en del av de sparebankene som fusjonerte og gjorde seg store, gikk det faktisk dårlig med, som for eksempel SR-banken og Sparebanken Midt-Norge.

Thue mener derfor norske sparebanker har lite å vinne på å søke råd hos eksterne konsulentselskaper for å modernisere virksomheten.

– De kjenner ikke det særegne ved sparebankkulturen. Og de har lett for å gi de samme rådene som de gir forretningsbanker og andre finansinstitusjoner. I gamle dager hadde de som tok beslutninger i sparebankene gått gradene og blitt sosialisert inn i sparebankkulturen.

I 2006 ble det, i regi av Handelshøyskolen BI gjennomført en undersøkelse av lønnsomheten innen banksektoren i årene 1985–2002. Resultatet ga forskerne bakoversveis, forteller Thue.

– Det viste seg at det var de små selveide sparebankene med tradisjonell organisering som gjorde det best. Forretningsbankene gjorde det dårligst.

– *Hvorfor er sparebankene så lønnsomme?*

– De baserer seg på et «kirketårnsprinsipp». Det vil si at de ønsker seg en kundemasse og et marked de har full oversikt over. I boka viser jeg også til undersøkelser fra 1990-tallet som viser at kundene er mer fornøyde med sparebankene enn med andre banker.

Utdatert?

Samtidig kan det se ut til om det stadig blir flere større forretningsbanker, som da i 2003 da Sparebanken Nor ble slått sammen med forretningsbanken DNB.

– *Har sparebankene gått ut på dato?*

– Det ser ikke slik ut. Nå har vi 107 sparebanker i Norge, og de har klart å holde på markedsandelene sine de siste årene. Det er interessant. Nå er den omtrent på samme nivå som på slutten av 1800-tallet, altså rundt 30 prosent.

Thue kommer også med en utfordring til den politiske venstresida.

– Den bør stille seg spørsmålet om vi ikke trenger en sparebankpolitikk. I stedet for å snakke om finanssektoren som noe man ikke liker, kan man heller engasjere seg i sparebanksektoren og videreutvikle den. Den utgjør i hvert fall et alternativ til tradisjonell og aksjonærdrevet finansvirksomhet, sier Thue.

dageivindl@klassekampen.no

FAKTA

Norske sparebanker:

- Den første sparebanken i Norge var Christiania Sparebank, grunnlagt i 1822.
- Sparebankene var styrt ut fra en filantropisk idé om å sikre velferd for «folk flest», ikke økonomisk vinning.
- De har vært viktig for demokratiutviklingen i Norge, hevdes det i boka «Forandring og forankring» som nå kommer på Universitetsforlaget.